

M
:l.l.

IMATGES PER CREURE

Catòlics i protestants a Europa i Catalunya,
segles XVI-XVIII

Museu de Lleida, del 22 de gener al 28 d'abril de 2019

MUI·IBA
MUSEU D'HISTÒRIA DE BARCELONA

L'exposició *Imatges per creure. Catòlics i protestants a Europa i Catalunya, segles XVI-XVIII*, que es podrà visitar al Museu de Lleida entre el 22 de gener i el 28 d'abril de 2019, és una producció del Museu d'Història de Barcelona (MUHBA) i el Museu de Lleida, i compta amb la col·laboració de la Col·lecció Gelonch Viladegut. S'exposen un total de 140 gravats, 8 facsímils, 22 obres dels fons del Museu de Lleida (que inclouen escultura, pintura, orfebreria, arts decoratives, tèxtil i llibres) i 6 objectes més cedits per la Biblioteca del Seminari, l'Arxiu Capitular de Lleida i l'Arxiu Diocesà de Lleida.

En una Europa sacsejada per les guerres de religió i les rivalitats d'índole confessional, catòlics i protestants van esdevenir dos cultures religioses que semblaven pràcticament irreconciliables, i la irrupció de la impremta va facilitar la ràpida propagació tant de les tesis protestants com de les de la reacció catòlica. La imatge, i especialment el gravat, esdevingué una formidable eina propagandística gràcies a la multiplicitat que aportava la seva reproducció mecànica.

El gruix de l'exposició el constitueix el conjunt de gravats de la Col·lecció Gelonch Viladegut, entre els quals hi ha obres d'artistes tan reconeguts com Rembrandt, Durer, Ribera o Goya i dels quals destaca, a més, el cicle dedicat a la Bíblia gravada. El Museu de Lleida hi aporta elements de contrast, que mostren el que no aconsegueix mostrar el gravat. Amb la irrupció de la impremta, els gravats van esdevenir la manera econòmica de transmetre els conceptes dels canvis del moment, utilitzats tant per protestants com per catòlics. Els vint-i-dos objectes dels fons del museu que s'hi exposen palesen que aquesta transmissió d'idees i missatges no només es fa a través del gravat. Famílies benestants, la monarquia i l'Església utilitzaven altres formats artístics: tapissos, imatgeria i retaules, orfebreria, a més de llibres. De les obres del Museu de Lleida cal destacar dos tapissos pertanyents a la col·lecció provinent de la Seu Vella; tres reliquiàries; dos planxes acolorides i dos obres que habitualment es mostren a les sales d'exposició permanent, un relleu de Sant Anastasi i la Mare de Déu nena.

L'exposició aborda un tema que el Museu de Lleida no ha tractat mai, com és el del context històric, cultural i social de l'època barroca. Una part important de la col·lecció del museu és d'aquest període i amb aquesta mostra l'emmarquem en un context nacional i internacional.

TEXTOS DE L'EXPOSICIÓ

LA FE GRAVADA

A l'Europa de l'edat moderna, sacsejada pels conflictes religiosos, Barcelona i Lleida van figurar entre les capitals de la Contrareforma o Reforma catòlica. Després del Concili de Trento, juntament amb les antigues comunitats religioses, es desenvoluparen a la ciutat de Lleida nous ordes, com els carmelites descalços, els caputxins, els jesuïtes..., al mateix temps que es promovien noves devocions, com la del Roser, sant Isidre o les Ànimes; tot plegat, en un ambient favorable de prosperitat i pau. En aquell context de canvis estructurals, esperit de renovació i efervescència religiosa, confraries i institucions benèfiques i socials, juntament amb la difusió plena, a través de la impremta, de llibres de devoció, gravats i obres de contingut moral, contribuïren al floriment d'una religiositat expansiva i exaltada, que s'expressava a través de manifestacions de fervor externes i públiques.

En aquesta vasta empresa d'ensenyar a creure, en tots els sentits del mot, es van fer servir estratègies i mitjans molt diversos. El gravat, com es pot veure a l'exposició, va ser una eina propagandística formidable a tot Europa. Per altra banda, Lleida fou la sisena ciutat de la península en gaudir d'impremta l'any 1479, tot i que aquesta desaparegué el 1499 i no retornà fins el 1566 de la mà del bisbe Antoni Agustí.

Typus vniversalis. Sebastian MÜNSTER, Claudius PTOLEMAEUS i Heinrich PETRI. 1542
Institut Cartogràfic de Catalunya

Europa i la religió a l'edat moderna

A principis del segle XVI, amb la descoberta europea del continent americà, el món s'havia fet més gran. Al mateix temps s'estenia l'interès pel llegat grecoromà, que havia animat el somni cívic de l'humanisme renaixentista. Es qüestionaven les jerarquies religioses medievals i alguns pensadors fins i tot gosaven explorar la separació entre l'Estat i l'Església. Tanmateix, la religió no va veure disminuït el seu paper en l'esfera pública i els intents de reformar l'Església van desencadenar una onada llarga de conflictes.

El paper decisiu del gravat

El gravat, com a art de dibuixar sobre una superfície dura, venia d'antic; el realitzat sobre fusta o metall ja s'havia experimentat al segle XIV, i l'ús de la xilografia i la calcografia per fer estampes soltes i il·lustracions es remuntava a Europa a les primeres dècades del segle XV. La innovació tècnica va precedir, doncs, la impremta de Gutenberg. Entre les raons de l'expansió del gravat cal esmentar la major disponibilitat de paper a Europa i també l'èxit de les cartes de joc a finals del segle XIV. Posteriorment, el seu ús massiu com a mitjà idoni per difondre representacions religioses li va atorgar un paper cabdal en l'Europa moderna.

UN TEMPS DE REFORMES

Les temptatives per regenerar l'Església catòlica eren nombroses i venien de molt enrere. El triomf del luteranisme, a diferència de moviments reformadors medievals com els valdesos, els càtars o els hussites, es va deure a la seva sintonia amb els canvis socioculturals del moment i al suport d'alguns prínceps alemanys, que aspiraven a sostreure's a la fiscalitat i la tutela papal. L'esclatxa oberta per Luter (1483-1546), que va fer públiques les seves 95 tesis a Wittenberg el 1517, es va eixamplar ràpidament. La coneguda com a Reforma protestant va acabar en ruptura amb Roma i els enfrontaments religiosos, que expressaven alhora tensions socials i polítiques, van nodrir un cicle llarg de violències i guerres a Europa.

Reformar l'Església

L'aspiració a reformar l'Església va comptar a principis del XVI, des del camp de l'humanisme, amb representants com el cardenal Cisneros i, sobretot, Erasme de Rotterdam. En esclatar el conflicte religiós, Erasme fou reivindicat per Luter –que compartia la seva denúncia de la situació eclesial i considerava decisiva la seva edició crítica del Nou Testament- i a l'inici també per l'Església catòlica, a la qual va romandre fidel, que li reclamava una posició obertament contrària als protestants. Finalment Erasme va ser blasmat pels uns i els altres.

Erasme de Rotterdam. J.-C. FRANÇOIS, a partir de H. HOLBEIN, c.1760. Col. Gelonch Viladegut

La Reforma protestant

La reforma defensada per Luter es basava en cinc principis teològics: 1) la Bíblia, en llengua vernacle, com a font única de doctrina (*Sola scriptura*); 2) la salvació sols per la fe (*Sola fide*); 3) la justificació de la salvació per la sola gràcia de Déu, en contra de la creença en el paper de les bones obres (*Sola gratia*); 4) l'eliminació de qualsevol mediador entre Déu i els homes que no fos Jesucrist, en contra de la intercessió dels sants (*Solus Christus*), i 5) la glorificació sols de Déu, sense culte a cap altre ésser, objecte o símbol (*Soli Deo gloria*). Luter qüestionava, en suma, el paper mediador de l'Església i l'autoritat papal. A això s'afegia la crítica als excessos de la cúria i la denúncia de la venda d'indulgències per recaptar fons.

Humanisme, espiritualitat i protestantisme

Els reformadors protestants presentaven algunes característiques comunes, com ara l'erudició humanística i, sobretot, el llegat dels anomenats germans de la vida comuna, un corrent espiritual forjat als Països Baixos cap al final del segle XIV que advocava per una vivència religiosa més genuïna i individualitzada (l'anomenada *Devotio Moderna*). A la pràctica, però, la Reforma es va traduir en una pluralitat de confessions protestants cadascuna de les quals va portar l'empremta del seu reformador, tant si era Luter, Calví, Zwingli o un altre.

La Confessió d'Augsburg

La Confessió d'Augsburg és el nom que va rebre el document elaborat per Philipp Melanchthon, amic i seguidor de Luter, per presentar-lo el 1530 a la

dieta d'Augsburg, convocada a instàncies de l'emperador Carles V. Tenia com a finalitat fixar la doctrina luterana i aspirava, alhora, a un compromís amb l'església romana, però no va tenir cap mena d'èxit: l'emperador n'encarregà la refutació (*Confutatio Pontificia*) i Luter mateix el va trobar massa contemporitzador. La seva influència, però, arriba fins a l'actualitat i es pot considerar un tret identitari de la confessió luterana.

La casa d'Àustria i el protestantisme

Durant la primera meitat del segle XVI, l'emperador Carles V va combatre infructuosament el luteranisme a les terres del Sacre Imperi Romanogermànic. La pau d'Augsburg (1555) va sancionar la divisió confessional dels estats de l'Imperi, segons el principi pragmàtic que la religió del governant havia de ser la del súbdit (*cuius regio eius religio*). Mig segle després, als territoris de la branca centreeuropea de la Casa d'Àustria, l'emperador Ferran II va dur a terme amb èxit una virulenta campanya de recatolització, amb el suport dels jesuïtes i altres ordes religiosos.

David envia Urias a la mort. ANÒNIM. Brussel·les, 1530-1540. Museu de Lleida

La Contrareforma o reforma catòlica

A partir de 1520 el desacord entre els reformats i l'Església romana es revelà insalvable. La resposta de l'Església no va ser exclusivament reactiva, com podria suggerir el terme *Contrareforma*, sinó també, a la seva manera, renovadora. Per aquesta raó ha estat conceptualitzada, alhora, com una reforma catòlica. La fundació de nous ordes religiosos –entre els quals els jesuïtes–, l'establiment el 1542 de la congregació romana de la Santa Inquisició per eliminar qualsevol dissidència, l'activitat repressora dels tribunals inquisitorials en diferents territoris europeus, la confecció de l'índex de llibres prohibits –que va incloure els d'Erasmus–, i el Concili de Trento (1545-1563), van servir, en el seu conjunt, per canalitzar la reformulació institucional i doctrinal d'una Església decidida a fer prevaldre la seva autoritat i influència.

Repraesentatio Totius Orbis Terraquei cuius partes, Quae Umbra carent fide Catholica. Heinrich SCHERER, 1702. Col. Gelonch Viladegut

El Concili de Trento

La reacció de la jerarquia catolicoromana davant la reforma protestant no fou immediata. Carles V, l'emperador, instava el papa a convocar un concili en terres alemanyes, però Roma en recelava. Finalment es convocà a Trento: dins l'Imperi però en terres italianes. Durant els quasi vint anys que va durar el Concili (1545-1563) es va reformular la confessió catòlica. A més de definir teològicament la Santíssima Trinitat, el misteri eucarístic, la condició de la Mare de Déu o la funció dels sants, s'aspirava a reorganitzar l'Església i eradicar excessos que la institució mateixa reconeixia al seu interior. L'autoritat del bisbe en sortí reforçada i la celebració periòdica de concilis provincials, sínodes diocesans i visites pastorals i missions havia de garantir la regulació de la vida parroquial.

L'exaltació de sants i relíquies

En el món catòlic els sants es mantenien, igual que la Mare de Déu, com a models de comportament i com a figures mediadores a les quals calia demanar i agrair la seva intervenció benèfica. Les canonitzacions, controlades i aprovades ara per l'autoritat papal, van proliferar des de l'inici del segle XVII. Així mateix, la qüestió dels sants va incentivar la historiografia documental per combatre les tesis de l'historiador protestant Maties Flaci, que vinculava la Reforma amb els primers cristians. L'historiador Cesare Baronio i l'arqueòleg Antonio Bossi van indagar en arxius i catacumbes i van publicar obres monumentals per establir l'autenticitat de les relíquies dels primers màrtirs i legitimar la primacia de l'Església romana. Les ciutats, mentrestant, cercaven cossos de sants per mostrar la seva catolicitat.

Sant Eustaqui i els seus fills conduïts al paradís pels àngels. M. DORIGNY a partir de S. VOUET, 1738. Col. Gelonch Viladegut

Trento i les imatges sagrades

Un decret de la darrera sessió del Concili de Trento (1563) ratificà la validesa de les imatges per narrar les Sagrades Escripures. En consonància amb els concilis anteriors, es considerava que les imatges sagrades instruïen els il·letrats, ajudaven els desmemoriats a recordar i emocionaven els fidels. Les imatges, però, havien de ser conformes a les fonts escrites oficials i es feia responsable el bisbe del seu decòrum. L'edicte va incentivar la redacció de tractats d'imatge sacra pels teòlegs. Climent VIII, fins i tot, encomanà al cardenal Gabriele Paleotti un índex d'imatges prohibides per establir una censura com la dels escrits, però la mort del prelat el 1597 va deixar el projecte inacabat.

Reliquiari de Sant Liser. Francisco SUBÍAS?
Segona meitat del segle XVII. Museu de Lleida

La impremta i el gravat

La irrupció de la impremta a l'Europa del segle XV va suposar una revolució en tots els àmbits de la comunicació i el saber, comparable a altres grans innovacions tècniques com l'escriptura o, actualment, internet. La reproducció en sèrie d'exemplars de llibres, gravats, fulls impresos i altres variants gràcies als tipus mòbils i les xilografies va accelerar la difusió d'idees a una audiència multiplicada. El mercat va créixer ràpidament i cap a l'any 1500 unes 250 ciutats europees tenien impressors.

Nous mitjans de comunicació

La impremta no sols va possibilitar l'edició rigorosa d'obres fonamentals, com la Bíblia mateix, sinó que va permetre la innovació en les formes de difusió d'idees i notícies, amb la hibridació de textos i imatges amb la tradició oral. A diferència de la pintura, que tan sols estava a l'abast econòmic de les elits, els gravats s'imprimien a baix cost. La majoria de la població era analfabeta i eren freqüents les lectures en veu alta acompanyades del comentari d'imatges. Aquestes modalitats de comunicació ampliaven el públic potencial de les obres impreses i gravades, incloses les estampes, molt importants per propagar i sedimentar la doctrina.

La impremta a Lleida

La impremta arribà a la Corona d'Aragó a través dels impressors saxons. Un d'aquests impressors fou Enric Botel, que s'establí el 1479 a Lleida, on va romandre vint anys; fou el primer impressor de la ciutat. Després de Botel, Lleida no recuperà la impremta fins a l'any 1566, quan el bisbe Antoni Agustí feu venir des d'Alcalá de Henares l'impressor Pedro de Robles, que romangué a la ciutat fins a 1579. La impremta a Lleida es perllongà fins a l'any 1707 i no es va recuperar fins a 1744, amb l'arribada de l'impressor Tomàs Senant. Res a veure, però, amb la seva antiga esplendor.

La impremta catòlica

Als territoris catòlics la prohibició de la Bíblia en llengua vernacla va propiciar l'increment de l'edició d'obres que combinaven text i imatge. Els jesuïtes, o la

companyia de Jesús, fortament compromesos amb l'autoritat del papa i amb l'educació i la difusió de la doctrina, van destacar en el foment de la imatge del llibre religiós, a fi d'estimular la meditació i com a suport a una predicació efectista. És el cas de les Imatges d'històries evangèliques del jesuïta Jeroni Nadal. Les il·lustracions abundaven també en obres de teologia, hagiografia, mística i oratòria sagrada, així com de teatre litúrgic. Quant a la publicació de textos de referència, cal destacar la Bíblia Poliglota d'Anvers, que seguia la traça de l'editada a Alcalá de Henares al principi del segle.

La impremta, un "regal de Déu"

El moviment reformista va utilitzar de manera molt conscient la impremta i el gravat. Per a Luter, la possibilitat d'imprimir era "un regal de Déu". Per primera vegada se n'explotava el potencial per a la difusió massiva. Tot i que Luter s'oposava a la idolatria de les imatges, valorava el potencial educatiu de l'art, i artistes com Durer o Cranach es van posar al servei de les seves idees. Alhora, la traducció de la Bíblia, que en el cas alemany Luter va completar l'any 1534, va estimular la impremta i l'alfabetització. Gràcies a la lletra i a la imatge impreses la Reforma aviat es va difondre cap als Països Baixos, França i Anglaterra, entre altres territoris.

La disputa satírica

La pugna religiosa als púlpits i als carrers va anar de bracet amb la difusió d'imatges gravades. És el que s'ha anomenat la "primera campanya de sàtira pictòrica". Calia fer arribar el missatge i convèncer la gent, i la imatge s'utilitzà amb vehemència per posar de manifest tant les propostes doctrinals pròpies com els defectes de l'oponent. Uns i altres van encarregar obres amb un clar contingut crític contra l'enemic, però la virulència i la claredat dels atacs visuals van fer guanyar als protestants la batalla de les imatges.

Enric VIII d'Anglaterra trepitja el papa Climent VII. Anònim, c. 1641

Col. Gelonch Viladegut

ENSENYAR A CREURE

A l'Europa de les reformes religioses, ensenyar a creure es va convertir en un objectiu compartit per les esglésies rivals i els governants de torn. S'ensenyava a creure de moltes maneres. La repressió, inquisitorial o no, n'era una, i la guerra de religió, amb la seva violència contraposada també hi ajudava. Però la persuasió no va ser menys eficient: el terme mateix de *propaganda* es difon quan l'Església catòlica crea la congregació de *Propaganda Fide* el 1622. Hi havia moltes formes de persuadir: la prèdica oral per a tots els públics, l'exegesi bíblica impresa i les arts de tota mena, com les façanes catòliques d'un barroc exuberant –o, al contrari, els interiors austers dels temples protestants–, la pintura sacra –retaulles, quadres, exvots– o el gravat religiós, sempre de circulació més fàcil.

Guerres i violències

A través de les violències i les guerres de religió que van convulsionar l'Europa moderna no tan sols es van dirimir opcions de vida espiritual, sinó que, en clau religiosa, es van plantejar molts altres conflictes. Des de tensions socials i econòmiques al camp i a les ciutats fins a moviments geoestratègics dels grans poders continentals. Per això mateix, les reformes dites religioses arribaren a ser tan virulentes, perquè barrejaven qüestions com ara la salvació de l'ànima amb assumptes ben terrenals.

La Mare de Déu en una glòria envoltada de sants. ANÒNIM. Segle XVIII. Museu de Lleida

L'ordre social en qüestió: la revolta dels camperols alemanys

En la revolta camperola i vilatana que es va estendre per terres alemanyes en el període 1524-1525, les reivindicacions socials i espirituals anaven juntes, si més no en manifestos com els *Dotze articles*, publicats inicialment pels camperols de Suàbia. Quan la revolta es va escampar, Luter va criticar iradament els sublevats i va legitimar-ne l'esclafament per part de la noblesa. Ben al contrari, Thomas Müntzer, un reformador radical, creia que havia arribat l'hora que els pobres toquessin el cel. Els camperols van ser derrotats, i Luter i alguns altres reformadors van arribar a la conclusió que la Paraula de Déu no es podia deixar en mans de qualsevol. Aquests fets van marcar un abans i un després en la Reforma protestant.

El regne de França, migpartit per les guerres de religió

A França els calvinistes, anomenats hugonots, van guanyar aviat adeptes entre les capes urbanes instruïdes i entre les elits del sud-oest i el sud del regne. Des de mitjan segle XVI violències i guerres civils fracturaren el regne, i la matança de protestants la nit de Sant Bartomeu de 1572 a París fou especialment cruenta. El 1593, Enric III de Navarra tornà al catolicisme per coronar-se com a Enric IV de França. Per rebaixar les tensions del 1598 va promulgar l'Edicte de Nantes, que establia mesures de protecció i autoritzava el culte dels protestants. Gairebé un segle després, Lluís XIV –"un rei, una fe, una llei"– el va revocar, i això va provocar un exili massiu de protestants que va empobrir el regne i va portar a la revolta dels *camisards* a les Cevenes.

Iconoclàstia i revolta política als Països Baixos

La destrucció d'imatges religioses o iconoclàstia havia estat, ja des de la dècada del 1520, un fet recurrent en àmbits protestants de Suïssa, el Sacre Imperi, Anglaterra, Escòcia o França. Però fou a Flandes i Brabant, i sobretot a la ciutat d'Anvers, llavors capital financera del continent on l'any 1566 va esclatar la *Beeldenstorm* o 'tempesta de les imatges'. L'atac sistemàtic a talles, pintures i vitralls, incentivat pels predicadors calvinistes, va ser el preludi de la revolta contra la monarquia de Felip II d'Espanya que, a la llarga, va portar a la secessió de les set províncies del nord.

Rememorar els màrtirs

Enmig de les violències cada confessió feia recompte dels seus màrtirs. A Anglaterra, el *Book of Martyrs* de John Foxe es va centrar en les víctimes del breu retorn al catolicisme en el regnat de Maria Tudor (1553-1558). A Roma, d'acord amb el Concili de Trento, Cesare Baronio, el fundador de l'hagiografia com una disciplina historicocrítica, va depurar i actualitzar el catàleg de màrtirs catòlics (*Martyrologium Romanum*, 1589). Però hi va haver també reaccions d'una altra mena. La condemna de Miquel Servet a la foguera pels calvinistes de Ginebra, l'any 1553, va dur l'humanista i teòleg protestant Sébastien Castellion a sentenciar que "matar un home no és defensar una idea, és matar un home".

Els bisbats de frontera

Felip II, en col·laboració amb el papat, va impulsar la creació de bisbats de contenció a les zones de muntanya properes a França per tal de controlar i perseguir els heretges hugonots. L'any 1573 es crearen els bisbats de Barbastre i Jaca, i el 1591, el de Solsona. Malgrat que gairebé tots els súbdits francesos que arribaven a Catalunya eren d'origen catòlic, resultaven sospitosos als ulls dels inquisidors. També provenien de França alguns llibreters condemnats a galeres. Pel que fa al control de publicacions, la Inquisició censurava tota mena d'obres i, periòdicament, inspeccionava les llibreries i fins i tot algunes biblioteques particulars.

La Inquisició a Catalunya i L'Aragó: processos per luteranisme (1539-1803)

Des de 1487 i fins a 1834 el Tribunal del Sant Ofici de Barcelona va exercir les seves funcions a la major part de Catalunya, excepte al bisbat de Lleida, adscrit a la Inquisició de Saragossa, i al de Tortosa, que depenia de la Inquisició de València. Cap a 1521 Saragossa es consolidà com a seu de tribunal i abastà les diòcesis de Saragossa, Osca, Jaca, Barbastre i Lleida, a més de gran part de les de Tarassona, Sigüenza i Pamplona.

La Bíblia gravada

Des de l'aparició de la primera Bíblia impresa per Gutenberg el 1455, les edicions en llengües vernacles mostraren l'esforç per ampliar l'accés al text sagrat. El català fou la tercera llengua, amb la *Bíblia valenciana* impresa l'any 1478. Però l'Església recelava d'aquestes iniciatives i, després d'esclatar el conflicte religiós, va prohibir l'edició íntegra de la Bíblia en llengua vernacle. Al món protestant, en canvi, les traduccions de la Bíblia s'estenien arreu acompanyades sovint d'imatges. Des que Cranach va il·lustrar la versió de Luter en alemany del Nou Testament el 1522 i de la Bíblia el 1534, moltes edicions van incorporar gravats per acostar els textos a una població majoritàriament analfabeta.

La Bíblia en gravats

S'editaren bíblies profusament il·lustrades tant en territoris protestants com catòlics, en aquest darrer cas en llatí. Primer es va recórrer a les xilografies i després als burins, combinant la paraula impresa amb la imatge gràfica en un tot coherent i de lectura conjunta. La ciutat d'Anvers en primer lloc, però també Lió, Venècia, Frankfurt i Ingolstadt van ser centres capdavanters en la impressió de bíblies i dels comentaris que els teòlegs escrivien sobre algun dels seus llibres. S'editaren també sèries d'estampes numerades amb la llegenda traduïda a diverses llengües per facilitar l'accés a les Sagrades Escripures i per rendibilitzar la despesa editorial.

Abraham acaronent Isaac. REMBRANDT, 1645. Aiguafort
Col. Gelonch Viladegut

Jesús amb la creu al coll (compartiment del retaule del
plany davant del Crist mort de Sixena). MESTRE DE
SIXENA. 1517 i després de 1521. Museu de Lleida

Iconografies divergents

Amb la subtileza del traç i la bellesa de les formes, les il·lustracions de les bíblies, catòliques o protestants, ajudarem a posar l'èmfasi en els trets doctrinals que es volien ressaltar. Enfront de la *sola fide* protestant, les terres del catolicisme es van inundar d'estampes amb les set obres de misericòrdia. L'exaltació i l'adoració eucarística, junt amb la funció guaridora dels sants i les relíquies, foren conceptes il·lustrats en el món catòlic, mentre que les paràboles i els exemples públics de la misericòrdia de Crist sovintejaven en el món protestant.

CAP A L'ERA CONTEMPORÀNIA

A L'Europa moderna, la divisió entre el món protestant i el catòlic va reconfigurar la relació entre ciutats i entre espais socials i polítics. Les rivalitats religioses van perfilar una nova geopolítica i un nou mapa cultural a escala continental. Així ho posen de manifest els gravats religiosos, ben diferenciats entre el repertori narratiu de la iconografia bíblica difosa al món protestant, per un costat, i la invocació cenyida a l'exaltació eucarística i a les figures mediadores que eren els sants i la Mare de Déu en els gravats catòlics, per l'altre. Ara bé, no van ser desenvolupaments independents. Tant en l'àmbit catòlic com en el protestant la qüestió cabdal era disciplinar les majories, ensenyar a creure per la intimidació o, millor encara, per la persuasió: en aquest sentit, els gravats van constituir la primera operació massiva de propaganda impresa de la història.

Fins que, a la segona meitat del segle XVIII, amb la il·lustració, es va qüestionar cada cop més el lloc de la religió a l'esfera pública, apel·lant a la raó, a la dessacralització dels governants i a la separació entre Estat i Església.

Que se rompe la Cuerda
Francisco de GOYA, 1863.
Col. Gelonch Viladegut

Les imatges, pedagogia o idolatria?

El debat confessional afectà també la natura i els usos de les imatges religioses. Alguns actes de destrucció iconoclasta incitats pels escrits de Carlstadt i Zwingli van portar Luter i Calví, entre d'altres, a reflexionar sobre la qüestió. Ambdós condemnaren l'ús idolàtric de les imatges, però mentre que Luter n'acceptava el valor pedagògic i propagandístic, Calví va escriure a *Institució de la religió cristiana* que l'home, per la seva natura corrupta, cauria irrevocablement en la idolatria si s'autoritzaven les imatges, i que era impossible expressar en una forma finita el que era sagrat.

Braç reliquiari de Sant Ramon. Alberto PORTELLA. 1649
Museu de Lleida

FITXA DE L'EXPOSICIÓ

Imatges per creure. Catòlics i protestants a Europa i Catalunya, segles XVI-XVIII

Sala d'exposicions temporals

Del 22 de gener al 28 d'abril de 2019

Organitza: Museu d'Història de Barcelona i Museu de Lleida

Col·labora: Col·lecció Gelonch Viladegut

INFORMACIÓ GENERAL

Horaris:

dimarts, dimecres, dijous i dissabtes, de 10 a 14 h i de 16 a 18 h; divendres, diumenges i festius, de 10 a 14 h

Tancat els dilluns

Adreça: Carrer del Sant Crist, 1. 25002 Lleida

Telèfon: 973 28 30 75

Web: www.museudelleida.cat

Facebook: www.facebook.com/museudelleida

Twitter: @museudelleida

Instagram: @museudelleida